

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ

DIGITAL TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON PAYMENT SYSTEMS

Дмитрик О.О., д.ю.н., професорка,
завідувачка кафедри фінансового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, заслужена діячка науки і техніки

Токарєва К.О., к.ю.н., доцентка,
завідувачка кафедри права

Закладу вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

Котенко А.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри фінансового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню платіжних систем в Україні в умовах активного розвитку і застосування цифрових технологій. Проаналізовано види платіжних систем, які діють в Україні за низкою критеріїв, визначено їх переваги та недоліки, а також окреслено їх функціонал. Наголошено, що більшість платіжних систем є електронними, особливо зі зростанням використання технологій та Інтернету в фінансових операціях. Тож окрему увагу приділено дослідженню електронних платіжних систем, серед яких виділено такі, як: EasyPay, GooglePay, ApplePay, Payeer, Wise, PayPal. Проаналізовано одну з найпопулярніших електронних платіжних систем в Україні – систему PayPal. Авторами підкреслено, що така платіжна система стала доступною на фінансовому ринку України в кризовий період – збройної агресії росії проти України.

Встановлено, що цифровізація має значущий вплив на розвиток платіжних систем, обумовлюючи кардинальну зміну способів здійснення та обробки фінансових транзакцій, здійснення платіжних операцій та ін., а також набуття такими системами нових якостей, спрощуючи процеси переказу коштів, здійснення платежів. Завдяки новітнім цифровим технологіям збільшується чисельність онлайн-покупок та відбувається стрімкий розвиток електронної комерції, платіжні системи інтегруються з інтернет-магазинами для забезпечення безпеки та ефективності платіжів. Наголошено на можливостях технології блокчейн, використання якої дозволяє створювати децентралізовані платіжні системи, які можуть пропонувати швидші та менш вартісні транзакції порівняно з традиційними платіжними системами. Проаналізовано правове регулювання віртуальних активів і цифрових грошей в Україні.

Зазначено, що незважаючи на всі переваги електронних платіжних систем, їх трендовість та популярність в більшості країн світу, чинне національне законодавство України не регламентує їх сутність та специфіку функціонування. Констатовано, що такий недолік потребує усунення, оскільки як явище електронні платіжні системи активно використовуються та постійно розвивається, проте без відповідного правового забезпечення.

Ключові слова: електронні платіжні системи, цифрові технології, гроші, форми грошей, платіжні операції, цифрові гроші, фінансово-правове регулювання, віртуальні активи, Національний банк України, банки, види платіжних систем, електронна комерція.

The article is devoted to the study of payment systems in Ukraine in the context of active development and application of digital technologies. The author analyzes the types of payment systems operating in Ukraine according to a number of criteria, identifies their advantages and disadvantages, and outlines their functionality. It is emphasized that most payment systems are electronic, especially with the growing use of technology and the Internet in financial transactions. Therefore, special attention is paid to the study of electronic payment systems, among which the following are highlighted: EasyPay, GooglePay, ApplePay, Payeer, Wise, PayPal. The author analyzes one of the most popular electronic payment systems in Ukraine - PayPal. The authors emphasize that such a payment system became available in the financial market of Ukraine during the crisis period - russia's armed aggression against Ukraine.

The author establishes that digitalization has a significant impact on the development of payment systems, causing a fundamental change in the ways of conducting and processing financial transactions, payment transactions, etc., as well as the acquisition of new qualities by such systems, simplifying the processes of transferring funds and making payments. Thanks to the latest digital technologies, the number of online purchases is increasing and e-commerce is rapidly developing, and payment systems are being integrated with online stores to ensure the security and efficiency of payment. The author emphasizes the possibilities of blockchain technology, which allows the creation of decentralized payment systems that can offer faster and less expensive transactions compared to traditional payment systems. The legal regulation of virtual assets and digital money in Ukraine is analyzed.

It is noted that despite all the advantages of electronic payment systems, their trendiness and popularity in most countries of the world, the current national legislation of Ukraine does not regulate their essence and specifics of functioning. It is stated that this shortcoming needs to be addressed, since electronic payment systems are actively used and constantly evolving as a phenomenon, but without appropriate legal support.

Key words: electronic payment systems, digital technologies, money, forms of money, payment transactions, digital money, financial and legal regulation, virtual assets, National Bank of Ukraine, banks, types of payment systems, e-commerce.

Постановка проблеми. У червні 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про платіжні послуги». Ним регламентовано низку край важливих для забезпечення грошового обігу і надання платіжних послуг видів понять, процедур та відносин. Зокрема, цим законом закріплено поняття та загальний порядок виконання платіжних операцій в Україні, встановлено виключний перелік платіжних послуг та порядок їх надання, категорії надавачів платіжних послуг та умови авторизації їх діяльності, визначено загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, загальні засади випуску та використання в Україні електронних грошей

та цифрових грошей Національного банку України, встановлено права, обов'язки та відповідальність учасників платіжного ринку України, визначено загальний порядок здійснення нагляду за діяльністю надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг, порядок здійснення оверсайта платіжної інфраструктури [13]. Зазначимо, що цей нормативно-правовий акт заклав нові підходи до регулювання платіжних систем в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Показово, що цифрові технології, платіжні системи та їх види перебувають у центрі уваги дослідників доволі значний проміжок часу, але переважно як окремі компоненти. І зовсім нещодавно

у наукових доробках таких вчених, як: А. В. Лозовицький, М. А. Пожидаєва, І. Г. Ханін почали відображатися різні точки перетину новітніх цифрових технологій та платіжних систем. Проте, активного дослідження цієї проблематики й досі не відбулося. Зважаючи на вищезазначене, метою статті є аналіз симбіозу цифрових технологій та платіжних систем у правовому контексті.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 59 ч. 1 ст. 1 вищевказаного нормативно-правового акта платіжна система – це система для виконання платіжних операцій із формальними та стандартизованими домовленостями і загальними правилами щодо процесингу, клірингу та/або виконання розрахунків між учасниками платіжної системи [13]. У ст. 71 визначено види платіжних систем, зокрема, йдеться про виокремлення внутрішньодержавних (платіжна система, в якій оператором платіжної системи є резидент та яка здійснює діяльність і забезпечує виконання платіжних операцій виключно в межах України) та міжнародних платіжних систем (платіжна система, в якій оператором платіжної системи є резидент або нерезидент та яка здійснює діяльність на території двох і більше держав, однією з яких є Україна, і забезпечує виконання платіжних операцій у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї держави до іншої).

Традиційно за формальними ознаками такі види платіжних систем різняться за: статусом оператора платіжної системи (внутрішньодержавні – виключно резидент України, міжнародні – резидент або нерезидент); територією поширення діяльності платіжної системи (внутрішньодержавні – виключно на території України, міжнародні – на території двох і більше держав. При цьому однією з таких держав обов'язково має бути Україна); обсягом забезпечення виконання платіжних операцій (внутрішньодержавні – виключно в межах території України, міжнародні – в межах платіжної системи, зокрема, від однієї країни до іншої).

Водночас чинне законодавство України, регламентує й інші види платіжних систем. Зазначимо, що раніше Національний банк здійснював розподіл платіжних систем на системно важливі, соціально важливі та важливі платіжні системи. З 2022 року оновлений порядок здійснення оверсайту передбачає віднесення платіжних систем до категорій системно важливих та важливих платіжних систем [13, 12]. Такі платіжні системи законодавець визначає як значущі [12, п. 11 ч.1 ст. 1]. Підкреслимо, що законодавець за таким критерієм визначає не лише самі платіжні системи, як такі, а й учасників таких платіжних систем. На підставі аналізу нормативних приписів підкреслимо, що Національний банк України визнає відповідного суб'єкта важливим при його відповідності певним критеріям. Зокрема:

– учасник значущої платіжної системи є важливим, якщо він забезпечує виконання платіжних операцій, частка яких перевищує 25% від загальної суми та/або кількості платіжних операцій, виконаних у межах цієї платіжної системи. При цьому слід враховувати, що вимога цієї норми не поширюється на оператора платіжної системи, який виконує функцію учасника у створеній ним платіжній системі;

– надавач платіжних послуг є важливим, якщо він здійснює платіжні операції, частка яких перевищує 10% від загальної суми платіжних операцій, виконаних надавачами платіжних послуг у межах України;

– емітента електронних грошей важливим, якщо частка платіжних операцій із використанням електронних грошей цього емітента перевищує 10% від загальної суми платіжних операцій, виконаних з електронними грошима та електронними платіжними засобами;

– технологічний оператор є важливим, якщо він обробляє більше 10% операцій (від загальної кількості та/або суми), оброблених технологічними операторами в пла-

тіжних системах, а також у надавачів платіжних послуг та емітентів електронних грошей [12, п. 63-66]. З огляду на наведене, ми робимо висновок про те, що ця класифікація також має практично орієнтоване значення для відповідних учасників та суб'єктів платіжних систем.

У цьому контексті також зазначимо, що єдиною системно важливою платіжною системою в Україні, як і у попередні роки, стала система електронних платежів (СЕР) Національного банку України. До категорії важливих платіжних систем віднесено п'ять платіжних систем. А саме: (1) «MasterCard», MasterCard International Incorporated, США; (2) «Visa», Visa International Service Association, США; (3) «NovaPay», ТОВ «НоваПей», Україна; (4) «Фінансовий світ», ТОВ «Українська платіжна система», Україна; (5) «Поштовий переказ», АТ «Укрпошта», Україна.

Крім того, за підсумками діяльності у 2022 року вперше визначені важливі учасники платіжних систем. Так, до переліку важливих учасників системно важливих та важливих платіжних систем увійшли: (1) АТ КБ «ПриватБанк» (СЕР НБУ, «MasterCard», «Visa»); (2) ТОВ «ФК «КОНТРАКТОВИЙ ДІМ» («Фінансовий світ»); (3) ТОВ «УНІВЕРСАЛЬНІ ПЛАТІЖНІ РІШЕННЯ» («Фінансовий світ»). Також за результатами моніторингу за 2022 рік Національним банком України визначено три важливі оператори послуг платіжної інфраструктури. Зокрема, до таких операторів віднесено: ПрАТ «Український процесінговий центр», ТОВ «ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕСІНГ» та ТОВ «ТАС ЛІНК» [9]. Як бачимо, наразі учасники платіжних систем доволі активно дотримуються норм Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні» від 24.08.2022 № 187 [12].

Зазначимо, що в Україні функціонує доволі велика кількість різноманітних платіжних систем. Розглянемо деякі з них. Приміром, EasyPay характеризується одна з найкращих платіжних систем України. За своєю суттю ця платіжна система є внутрішньодержавною небанківською. Акцентуємо увагу на тому, що вказана система відома власною мережею терміналів. Вони встановлені у торгових центрах та інших публічних місцях та дають можливість виконувати будь-які платіжні операції з доступних. Наразі до таких платіжних операцій віднесено: а) поповнення банківської картки; б) оплату комунальних послуг; в) поповнення мобільного номера; г) погашення кредитів; д) купівлю транспортних квитків; е) оплату послуг (наприклад, за охорону); є) сплату благодійних внесків тощо.

LiqPay. Ця платіжна система, так само, як й EasyPay, є внутрішньодержавною небанківською платіжною системою України від «ПриватБанку». З її допомогою особи можуть здійснювати миттєві грошові перекази та оплати через інтернет. На думку українських експертів, LiqPay є надійним та безпечним способом здійснення фінансових операцій. Такий висновок базується на аналізі переваг та недоліків аналізованої платіжної системи.

Так, до її переваг віднесено такі: дозволяє оплачувати рахунки за комунальні послуги, мобільний зв'язок, інтернет-послуги тощо; має інтуїтивно зрозумілий і легкий у використанні інтерфейс; підтримує перекази в різні країни світу, що дозволяє легко здійснювати міжнародні операції; використовує сучасні технології шифрування та захисту даних, що гарантує надійність та конфіденційність усіх фінансових операцій; пропонує конкурентні та привабливі умови здійснення переказів. При цьому недоліками такої платіжної системи є: можливість доступу до деяких функцій та переваг лише клієнтам певних банків або партнерів; наявність відповідних обмежень максимальних сум грошових переказів.

Ще однією платіжною системою, яка функціонує в Україні є NovaPay. Вона становить собою сучасну платіжну систему, яка заснована на новітніх технологіях. До її

переваг слід віднести: здійснення швидкого та безпечного переказу грошей у будь-яку точку світу; наявність великої партнерської мережі та банків по всьому світу, що дозволяє забезпечити гарантовану інфраструктуру переказів; привабливі та конкурентні тарифи на грошові перекази та платежі; наявність власного мобільного додатку та веб-платформи, яка є зрозумілою та простою у використанні.

«Простір» (назва після ребрендингу у 2016 році, до цього систему називали аббревіатурою НСМЕП) - це національна система роздрібних платежів, яка емітує власні картки для розрахунку за товари та послуги, зняття готівки та інших операцій. Підкреслимо, що «Простір» підтримує єдину валюту – національну грошову одиницю України, гривню. Зазначимо, що вищевказана система створена Національним банком України. Відповідно до ст. 72 Закону України «Про платіжні послуги» Національний банк України має право створювати системи міжбанківських розрахунків, системи роздрібних платежів та інші види платіжних систем для виконання платіжних операцій. При цьому Національний банк України забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування і розвиток створених ним платіжних систем [13]. Законодавець наголошує на тому, що створені Національним банком України платіжні системи є державними платіжними системами, а сам Нацбанк виступає у подвійному статусі - є оператором платіжної системи та розрахунковим банком для створених ним платіжних систем [13, ч. 3 ст. 72]. З урахуванням викладеного констатуємо, що система простір є державною платіжною системою. Це характеризує відповідним чином межі поширення її дії, статус оператора платіжної системи, а також обсяг забезпечення зобов'язань.

Говорячи про переваги та недоліки системи «Простір» зазначимо наступне. До переваг віднесемо такі, як: (1) вигідні умови підключення корпоративних користувачів; (2) низький рівень шахрайських операцій на картках (порівняно з MasterCard та Visa); (3) сучасний захист платіжних операцій відповідно до вимог безпекових стандартів; (4) підтримка технології підтвердження 3D Secure 2.2.0. Недоліками можна вважати слабкий рівень конкурентоздатності, порівняно з MasterCard та Visa, оскільки «Простір» займає нішу приблизно у 1% на території України. Також до недоліків слід віднести й те, що досліджувана платіжна система обмежена виключно підтримкою гривні, що робить її нефункціональною за кордоном [8].

За офіційними даними, 98% мережі терміналів в Україні працює з цими картками. Платити картками «Простір» можна у партнерських мережах. Зокрема, це відділення компанії «Укрпошта». Також є дані, що понад 90% підприємств у ніші електронної комерції приймає до оплати ці картки. З огляду на наведене робимо висновок про те, що платіжна система «Простір» дійсно є зручною для користування нею на внутрішньодержавному ринку. Разом із тим, для того, аби розширити свою клієнтську базу та відповідно територію функціонування, як вбачається необхідно переглянути підходи до тих переваг та недоліків вона надає.

Далі позначимо декілька міжнародних платіжних систем, які функціонують в Україні. Почнемо з найвідоміших міжнародних платіжних систем в світі. По-перше, це Visa – становить собою американську платіжну систему, яка діє практично в кожній країні та одна з найпопулярніших платіжних систем в Україні. Компанія була заснована у 1976 році. В Україні близько 33% випущених карток належить платіжній системі Visa. Головна валюта платіжної системи – долар. Комісія за використання складає від 0 до 5 % [4].

Оскільки до цього часу ми акцентували увагу на перевагах та недоліках платіжних систем, у цьому випадку також будемо використовувати такий підхід. Тож, позитивними характеристиками платіжної системи Visa є:

– широка зона дії – можна розплатитись картою в магазині будь-якої держави;

– велика мережа банкоматів, в яких можна зняти готівку;

– високий безпековий стандарт, що дозволяє безпечно зберігати гроші. Недоліками є: конвертованість через долар, висока комісія за обслуговування преміальних банківських карток [6].

По-друге, зазначимо платіжну систему MasterCard, яка також є американською. Вона діє близько в 200 країнах і належить до найкращих платіжних систем світу. Компанія MasterCard з'явилась у 1966 році. Наразі основним напрямком функціонування цієї системи є обробка платежів між банками-еквасрами, банками-емітентами чи кредитними кооперативами. Перевагами є: 1) широка зона дії такої міжнародної платіжної системи - можливо розрахуватись картою в будь якій країні; 2) великий вибір карток, що означає широкі можливості для задоволення потреб клієнта, залежно від його запиту; 3) висока швидкість зняття готівки з мінімальною комісією; 4) наявність розгалуженої системи бонусів для власників Преміум карток [1]. Дійсно, MasterCard набула поширення в усьому світі й має чимало переваг для використання як в Україні, так і за кордоном. Крім того, слід наголосити на тому, що саме вона започаткувала Crypto Card Program і провдять низку операцій з криптовалютою в рамках платіжної системи [1]. Наведене свідчить про те, що функціональні межі сучасних платіжних систем значно розширюються з використанням цифрових технологій.

Характерно, цифровізація має значущий вплив на розвиток платіжних систем, обумовлюючи кардинальну зміну способів здійснення та обробки фінансових транзакцій. Зокрема, ми сьогодні стаємо свідками появи численних мобільних платіжних додатків та електронних гарантів, таких як Apple Pay, Google Pay, Samsung Pay, що дозволяють користувачам здійснювати платежі за допомогою своїх смартфонів або інших мобільних пристроїв. Електронні платіжні системи спрощують процеси переказу коштів, здійснення платежів та роблять їх більш зручними для споживачів. Завдяки цифровізації росте популярність онлайн-покупок та електронної комерції. І тут платіжні системи інтегруються з інтернет-магазинами для забезпечення безпеки та ефективності оплати. Можна також згадати про новітню технологію блокчейн, використання якої дозволяє створювати децентралізовані платіжні системи, які можуть пропонувати швидші та менш вартісні транзакції порівняно з традиційними платіжними системами. Впровадження біометричних технологій та двофакторної аутентифікації робить цифрові платіжні системи більш безпечними для користувачів, допомагаючи уникнути шахрайства та кібератак. Тут цифрові технології дозволяють розширювати доступ до фінансових послуг там, де традиційні банківські послуги можуть бути обмеженими.

Окрім того, зважаючи на активні розвиток і поширення цифрових технологій наразі більшість платіжних систем стають електронними. Це й не дивно, оскільки електронні платіжні системи становлять собою безпечний спосіб переказу грошей в електронному вигляді між двома або більше сторонами. Електронні платежі здійснюються через цифрові канали, такі як інтернет, мобільні додатки та інші торгові точки, і можуть включати дебетові та кредитні картки, передплачені картки, банківські перекази і навіть криптовалютні платежі. Електронні платіжні системи пропонують споживачам величезний спектр переваг, включаючи зручність, швидкість, нижчі транзакційні витрати, підвищену безпеку (більшість із них мають вбудований захист від шахрайства) та шифрування даних для забезпечення конфіденційності. Ці системи також пропонують підприємствам ефективний спосіб обробки платежів з меншим обсягом паперової роботи та меншою кількістю помилок порівняно з традиційними методами.

Крім того, вони полегшують відстеження інформації про клієнтів для забезпечення кращого обслуговування [5]. Як бачимо, електронні платіжні системи характеризуються достатньою кількістю переваг.

Так, сьогодні електронними платіжними системами є EasyPay, GooglePay, ApplePay, Payeer, Wise, PayPal та інші. Приміром, PayPal являється однією з найпопулярніших електронних платіжних систем в Україні. Її використання дозволяє опрацьовувати грошові перекази онлайн практично для всіх користувачів світу. Це платіжна система, яка виступає безпечною та ефективною альтернативою для традиційних методів переказу грошей. Як свідчить аналітика, така платіжна система дозволяє здійснювати платежі онлайн і взаємодіє з платіжними банківськими системами Visa, Mastercard, American Express Gold, а також з платіжними системами Amex, JCB, Discover, Switch, Solo, GiroPay, EC. Сьогодні PayPal діє практично у всіх країнах світу, розрахунок здійснюється в 25 основних світових валютах. При цьому гарантується високий рівень надійності та захищеності, оскільки клієнт передає свої реквізити не маловідомому магазину, а всесвітньо відомій платіжній системі, яка встигла зарекомендувати себе як надійний медіатор між клієнтом та банківською системою. Важливо, що PayPal забезпечує клієнтам додаткові гарантії. Наприклад, якщо куплений товар не доставлять, або якщо він не буде відповідати зазначеним на сайті характеристикам, є можливість звернутись в платіжну систему для повернення коштів. З покупця комісія при оплаті товарів або послуг не стягується. Комісія при отриманні коштів комісія стягується з продавця [3]. Такі гарантії є дуже вагомими для суб'єктів платіжних операцій, оскільки їх наявність свідчить про високий безпечний стандарт, що підвищує рівень довіри клієнтів.

Досліджуючи історію створення платіжної системи PayPal, позначимо, що вона була започаткована з березня 2000 року і утворилась внаслідок злиття двох компаній Confinity Inc. та X.com. Їй уже в квітні 2000 року кількість проведених транзакцій перевищила 1 млн, причому переважно компанія обслуговувала аукціони. У 2002 році PayPal була викуплена компанією eBay і з тих пір діє як її дочірнє підприємство [2]. Показово, що в Україні ця платіжна система з'явилася зовсім недавно – в березні 2022 року. Фактично, вона поширила свою дію на територію України через збройну агресію росії проти нашої держави, для того, аби забезпечити своїм користувачам на території України грошові перекази з-за кордону, а також здійснювати пожертви на волонтерські фонди [3]. При цьому, PayPal хоча й з'явилася на українському ринку платіжних послуг зовсім недавно, має суттєві переваги. Так, вона дуже зручна у використанні. Щоб оплатити покупку в Інтернеті, потрібна лише адреса електронної пошти і пароль. Це дозволяє увійти в свій обліковий запис і підтвердити платіжні реквізити. Крім того, споживачі та фахівці позначають швидке виконання транзакцій, що також має дуже важливе значення для осіб, які використовують цю платіжну систему в звичайному житті або ж у бізнесі. Фактично, після того, як зроблено платіж, PayPal відразу інформує продавця і передає йому суму. Продавець може відразу відправити замовлення.

Також користувачі відзначають високий рівень безпеки та захисту. PayPal не передає отримувачу ніяких даних про банківський рахунок та кредитні картки. Продавець не потребує цих даних, тому що оплата теж з'явиться в його обліковому записі PayPal, і звідти її можна вже переказати на банківський рахунок. До цього додамо, що PayPal пропонує захист покупця у якості функції безпеки. Якщо ви не отримаєте замовлений продукт, або він прийшов пошкодженим, особа може вирішити проблему напряму з продавцем. Для цього треба просто ввімкнути функцію захисту покупця. PayPal перевірить всі умови покупки, і у разі якщо вашу претензію відповідають дійсності, клієнт може повернути свої кошти [3].

Як ми продемонстрували, в сучасних умовах електронні платіжні системи дозволяють своїм клієнтам оперативно переказувати готівку, вчиняти дистанційно різноманітні дії, пов'язані з оплатою товарів, робіт, послуг. При цьому гарантуючи їм захист персональних, зокрема, платіжних даних та безпеку в інтернеті. Підкреслимо, що такий функціонал, який на сьогодні забезпечується електронними платіжними системами, оптимізує час клієнта, а також створює зручні умови для реалізації платіжних послуг. Але реальні переваги використання електронних платіжних систем були оцінені українцями з початком дії правового режиму воєнного стану – стрес, відсутність захищеності, черги в банкоматах й недостатня кількість готівки – це додаткові чинники, які вплинули на підвищення рейтингу різноманітних електронних платіжних систем в Україні.

У той же час, незважаючи на всі переваги електронних платіжних систем, їх трендовість та популярність в більшості країн світу, чинне законодавство України не містить визначення категорії «електронні платіжні системи». Показово, що Закон України «Про платіжні послуги», як основний нормативно-правовий акт, який регламентує діяльність платіжних систем в Україні й був прийнятий у червні 2021 року, тобто в той час, коли новітні цифрові технології вже набували активного впровадження в усі сфери суспільного життя й у фінансову в тому числі, містить прикметник «електронний» у контексті характеристики електронних грошей, електронних гаманців, електронних платіжних засобів, але не платіжних систем. На наше переконання, така ситуація є суттєвим недоліком, що потребує усунення. Такий висновок аргументується тим, що на даний час більшість платіжних систем, як внутрішньодержавних (національних), так і міжнародних є електронними.

Ще один аспект, що потребує уваги у контексті розвитку цифрових технологій та їх впливу на функціонування платіжних систем. Йдеться про технологію блокчейн, яка отримала широке визнання завдяки своїм перевагам, таким як безпека, децентралізація, надійність та прозорість. Вона застосовується в різних галузях, включаючи фінанси. Блокчейн – це децентралізована система, яка забезпечує надійний спосіб реєстрації та перевірки транзакцій без необхідності посередництва центрального органу чи посередника, а її основна ідея полягає в тому, щоб створювати послідовні блоки даних, які з'єднані між собою за допомогою криптографії. Кожен блок містить інформацію про транзакції, час їх здійснення і унікальний ідентифікатор (хеш).

Так, А. В. Лозовицький, досліджуючи небанківські електронні платіжні системи як середовище для обігу віртуальної валюти, акцентує увагу на тому, що існування централізованих платіжних систем, які, використовуючи технологію криптовалюти блокчейн (англ. Blockchain), дозволяють здійснювати платежі між фізичними та юридичними особами. Таку електронну платіжну систему створила Ripple Labs Inc., яка є юридичною особою приватного права, зареєстрована в США та здійснює централізовану емісію віртуальної валюти XRP з використанням технології блокчейн. Ця небанківська електронна платіжна система є популярною серед багатьох банків світу, які використовують її для здійснення миттєвих крос-валютних міжбанківських розрахунків на заміну системи SWIFT, а також для переказу віртуальної валюти між фізичними особами [7, с. 134-135]. На переконання вченого, необхідно виокремити дві типи платіжних систем з використанням технології блокчейн: 1) публічну систему, коли кожен учасник може зчитувати програмний код і використовувати його для здійснення транзакцій, а також кожен може брати участь у процесі створення консенсусу. Тому немає жодного центрального реєстру, а також третьої сторони, якій необхідно довіряти; 2) приватну (або напівприватну), якщо процес консенсусу може

бути досягнутий лише обмеженою та заздалегідь визначеною кількістю учасників. Доступ до запису надається організацією, а дозволи на зчитування програмного коду можуть бути публічними або обмеженими [7, с. 135].

Скоріш за все, електронні платіжні системи можуть розглядатися як площина для обігу віртуальних активів у тому випадку, якщо такі активи визнаються платіжним засобом на території тих держав, в межах яких поширюється дія платіжних систем. Приміром, в Україні віртуальні активи не можуть набувати природи фіатної валюти й не є платіжним засобом. Однак підкреслимо, що в Україні в сучасних умовах правова природа віртуальних активів регламентується двома Законами України: «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [11] та «Про віртуальні активи» [10], й визначення у наведених нормативно-правових актах категорії «віртуальний актив» різні. Така ситуація має місце з огляду на те, що Закон України «Про віртуальні активи» прийнято, але він не має юридичної сили до моменту прийняття та набрання чинності закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами. Відтак, до цього моменту діє інше визначення. Йдеться про: (1) віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п. 1 ч.1 ст. 1); (2) віртуальний актив - цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей (п. 13 ч.1 ст.1). Тож з урахуванням викладеного констатуємо, що жодне з цих визначень не характеризує віртуальні активи як валюту чи платіжний засіб. Водночас, у дефініції, яка значиться у чинному на момент написання публікації законодавстві зроблено акцент на можливості використання віртуальних активів для платіжних цілей. При цьому, що саме розуміти, які цілі ми можемо назвати платіжними, законодавець не визначає. На нашу думку, в цій

ситуації може мати місце неоднозначне тлумачення цього припису, й відповідно певні негативні юридичні наслідки. Все ж таки, ми обстоюємо підхід, за якого в Україні віртуальні активи не можуть фігурувати в діяльності електронних платіжних систем.

Зовсім інша справа виникає з цифровими грошима, вони також функціонують за допомогою використання сучасних цифрових технологій й їх обіг може забезпечуватися електронними платіжними системами. Згідно з п. 96 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» цифрові гроші Національного банку України (далі - цифрові гроші) - електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України [13]. У ст. 62 вищевказаного нормативно-правового акта законодавець вказує, що порядок випуску, зберігання та погашення цифрових грошей, а також особливості виконання платіжних операцій із застосуванням цифрових грошей визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України. А вимоги щодо випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з електронними грошима не поширюються на емісію цифрових грошей та виконання платіжних операцій з цифровими грошима [13]. З наведеного ми бачимо, що цифрові гроші не є віртуальними активами, а є новою формою грошей в Україні. Наразі специфіка їх застосування та відмінності порівняно з іншими видами грошей (зокрема, електронними) не мають достатнього дослідження. Проте, зважаючи на специфіку цифрових грошей, що пов'язана із розвитком сучасних цифрових технологій, а також виходячи з наявного правового регулювання, у разі її подальшого запровадження в обіг можлива зміна у змісті сучасних електронних платіжних систем.

Висновки. Сучасні цифрові технології зробили своєрідну революцію у функціонуванні платіжних систем. На жаль, чинне національне законодавство хоча і є прогресивним та таким, що переважно відповідає європейським та світовим тенденціям, не регламентує електронні платіжні системи як правове явище в цілому та як окремий вид платіжних систем. Такий підхід є певною мірою алогічним, оскільки останніми роками такі платіжні системи активно функціонують на території України. Вважаємо за необхідне закріпити в Законі України «Про платіжні послуги» та відповідних актах Національного банку України визначення електронних платіжних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. MasterCard. URL: <https://www.mastercard.cz/cs-cz.html>
2. PayPal. URL: <https://www.paypal.com/cz/home>
3. PayPal. Головне. URL: <https://mixfin.com/ua/emis/pay-pal>
4. Visa. URL: <https://www.visa.cz/>
5. Електронні платіжні системи: що це та як працюють? URL: <https://ua.news.ua/money/elektronni-platizhni-sistemi-shho-tse-ta-yak-pratsyuuyut>
6. Кращі міжнародні платіжні системи. URL: <https://mixfin.com/ua/tops/krashi-mizhnarodni-platizhni-sistemy>
7. Лозовицький А. В. Небанківські електронні платіжні системи як середовище обігу віртуальної валюти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 133-140. URL: <http://apdp.in.ua/v85/18.pdf>
8. Національна платіжна система «Простір». URL: <https://prostir.gov.ua/>
9. Перелік важливих об'єктів платіжної інфраструктури в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/viznacheno-perelik-vajlivih-obyektiv-platijnoyi-infrastrukturi-v-ukrayini>
10. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
12. Про затвердження Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 24.08.2022 № 187. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0187500-22?find=1&text=%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8#w1_1
13. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20/ed20230101#Text>